

Страха М. Л. Падрыхтоўка выкладчыкаў географіі на педагагічных спецыяльнасцях вышэйшых навучальных устаноў Беларусі // Магілёўскі мерыдыян. Нататкі Магілёўскага аддзела Беларускага геагр. таварыства. Навукова-метадычны часопіс. - Т. 9, - Вып. 1-2. (14-15) (2009. - № 1-2 (14-15). – С. 102-104.

М.Л.Страха

ПАДРЫХТОЎКА ВЫКЛАДЧЫКАЎ ГЕАГРАФІІ НА ПЕДАГАГІЧНЫХ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦЯХ ВЫШЭЙШЫХ НАВУЧАЛЬНЫХ УСТАНОЎ БЕЛАРУСІ

Рэформа вышэйшай школы, якая ажыццяўляецца ў Беларусі на працягу некалькіх апошніх гадоў, прадаставіла магчымасць асэнсаваць стан падрыхтоўкі спецыялістаў-географаў педагагічнага профілю ў вышэйшых навучальных установах Беларусі, вызначыць недахопы ў адукацыі будучых выкладчыкаў географіі і прапанаваць варыянты ўхілення існуючых недахопаў праз распрацоўку адукацыйных стандартаў, вучэбных планаў і праграм новага пакалення.

Агульнадзяржаўным класіфікатарам Рэспублікі Беларусь “Спецыяльнасці і кваліфікацыі” АКРБ 011-2001 прадугледжана магчымасць падрыхтоўка студэнтаў з кваліфікацыяй “Выкладчык” па наступных географічных спецыяльнасцях: 1-02 04 02 Географія (з 4-х гадовым тэрмінам навучання пры вочнай (дзённай) форме атрымання адукацыі і 5-ці гадовым – пры завочнай форме атрымання адукацыі); 1-02 01 02 Гісторыя. Дадатковая спецыяльнасць (1-02 01 02-01 Гісторыя. Географія); 1-02 04 05 Географія. Дадатковая спецыяльнасць (з 5-ці гадовым тэрмінам навучання пры вочнай форме атрымання адукацыі і 6-ці гадовым – пры завочнай форме).

Ва ўмовах памяншэння агульнай колькасці гадзін, якія адводзяцца на вывучэнне прадмета “геаграфія” у агульнаадукацыйных навучальных установах (сярэдніх школах, ліцэях і гімназіях), асаблівую актуальнасць набывае магчымасць атрымання будучымі выкладчыкамі географіі дадатковай спецыяльнасці. Агульнадзяржаўны класіфікатар у цяперашні час прадастаўляе магчымасць набыць у спалучэнні са спецыяльнасцю “Географія” педагагічнага профілю яшчэ 5 дадатковых спецыяльнасцей: “Біялогія”, “Беларуская мова і літаратура”, “Эканоміка”, “Ахова прыроды”, “Экскурсійна-краязнаўчая работа”. Акрамя таго, спецыяльнасць “Географія” сама выступае як дадатковая да спецыяльнасці “Гісторыя”.

Такім чынам, тэарэтычна студэнт, які навучаецца па педагагічнай спецыяльнасці “Географія”, можа мець у спалучэнні з ёй яшчэ адну з шасці спецыяльнасцей і, акрамя географіі, выкладаць у навучальных установах яшчэ адзін прадмет, што павінна забяспечыць такому выкладчыку дастатковую колькасць гадзін для працы на поўную стаўку. Аднак рэальна сёння падрыхтоўка студэнтаў па дадатковай спецыяльнасці 1-02 04 05-02

“Геаграфія. Беларуская мова і літаратура” не ажыццяўляецца ні у адной з ВНУ Беларусі, а дадатковыя спецыяльнасці 1-02 04 05-03 “Геаграфія. Эканоміка”, 1-02 04 05-04 “Геаграфія. Ахова прыроды”, 1-02 04 05-05 “Геаграфія. Экскурсійна-краязнаўчая работа” не прадстаўлены аднайменнымі дысцыплінамі ў вучэбных планах сярэдніх навучальных устаноў. Сфера прымянення ведаў выпускнікоў такіх спецыяльнасцей звужаецца да невялікага пераліку навучальных устаноў тыпу ліцэяў і гімназій, а таксама сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Выключэнне складае спецыяльнасць 1-02 04 05-05 “Геаграфія. Экскурсійна-краязнаўчая работа” па якой, акрамя кваліфікацыі “выкладчык”, прысвойваецца дадатковая кваліфікацыя “педагог-арганізатар”, што дазваляе такому спецыялісту працаваць у адукацыйна-выхаваўчых установах адпаведнага профілю. У сувязі з абазначанай праблемай актуальным з’яўляецца пошук варыянтаў, якія б дазвалялі побач з прысваеннем кваліфікацыі “выкладчык” па дадатковай да геаграфіі спецыяльнасці прысвайваць іншую, не педагагічную кваліфікацыю (экалаг-аналітык, экалаг-эксперт, менеджэр і г.д.).

У пераліку спецыяльнасцей, якія дазваляюць выпускніку ВНУ побач з геаграфіяй выкладаць у навучальных установах іншую дысцыпліну, найбольш аптымальнымі і традыцыйнымі з пункту гледжання магчымасці наладжвання ўстойлівых міжпрадметных сувязяў з’яўляюцца дзве: 1-02 04 05-01 “Геаграфія. Біялогія”; 1-02 01 02-01 “Гісторыя. Геаграфія”. Спецыяльнасць “Геаграфія. Біялогія” дазваляе спалучаць грунтоўныя біялагічныя веда з ведамі ў галіне фізічнай геаграфіі. У вучэбных планах падрыхтоўкі студэнтаў па такой спецыяльнасці шмат стыкавых, інтэгрыраваных дысцыплін: напрыклад, біягеаграфія, глебазнаўства, асновы сельскагаспадарчай вытворчасці, экалогія і інш. Спецыяльнасць “Гісторыя. Геаграфія” адкрывае шырокія магчымасці для спалучэння гістарычных і грамадска-геаграфічных ведаў. Падрыхтоўка настаўнікаў па гэтай спецыяльнасці ажыццяўлялася ў ВНУ Беларусі ў савецкі час, а пасля была спынена. У 2008 г. была зроблена спроба аднавіць гэтую спецыяльнасць у БДПУ імя М.Танка. Аднак яна аказалася не зусім удачай: з плануемых 50 чалавек на яе ў якасці студэнтаў было залічана толькі 6. Прычынай гэтага з’явілася своеасаблівае спалучэнне дысцыплін, па якіх неабходна прайсці цэнтралізаванае тэсціраванне, каб паступіць на спецыяльнасць “Гісторыя. Геаграфія”: гісторыя, геаграфія, беларуская (руская) мова. Аказалася, што ў абітурыентаў з наяўнасцю сертыфікатаў цэнтралізаванага тэсціравання па такіх дысцыплінах няма іншага выбару, акрамя як паступленне у адну ВНУ і на адну спецыяльнасць. Думаецца, што паколькі неабходнасць у падрыхтоўцы студэнтаў па такой спецыяльнасці існуе, то патрэбна пачынаць набор студэнтаў на такую спецыяльнасць у іншых ВНУ Беларусі, дзе ажыццяўляецца падрыхтоўка спецыялістаў па гісторычных і геаграфічных спецыяльнасцях педагагічнага профілю.

Станоўчым момантам у тыпавых вучэбных планах новага пакалення з’яўляецца павелічэнне як ў абсалютным, так і ў працэнтным вымярэнні аб’ёму гадзін, якія адводзяцца на вывучэнне спецыяльных дысцыплін і

дысцыплін дадатковай спецыяльнасці. Так, у базавым вучэбным плане па спецыяльнасці 1-02 04 05-01 “Геаграфія. Біялогія”, які быў зацверджаны ў 2001 г., на вывучэнне спецыяльных дысцыплін адводзілася 1826 гадзін (35% ад ўсяго аб’ёму аўдыторнага часу), а па тыповому вучэбнаму плану новага пакалення (2008 г.) – 1992 гадзіны (42 %). У той жа час, згодна з новымі патрабаваннямі, была абмежавана колькасць вывучаемых спецыяльных дысцыплін і дысцыплін дадатковай спецыяльнасці. Гэта вымусіла распрацоўшчыкаў адукацыйных стандартаў і тыповых вучэбных планаў аб’ядноўваць дысцыпліны, у тым ліку ўключаць змест адных з іх у склад другіх. Як вынік, з вучэбнага плана зніклі многія дысцыпліны, якія раней вывучаліся як самастойныя. Напрыклад, змест такіх дысцыплін як “Уводзіны ў эканамічную і сацыяльную геаграфію” і “Гісторыя і метадалогія геаграфічнай навукі” быў уключаны ў новую дысцыпліну - “Уводзіны ў геаграфію”. Замест дысцыплін “Методыка фізіка-геаграфічных даследаванняў” і “Методыка сацыяльна- і эканоміка-геаграфічных даследаванняў” ўведзена інтэгрыраваная дысцыпліна “Методыка геаграфічных даследаванняў”. Перастала існаваць як самастойная дысцыпліна “Эканамічная і сацыяльная геаграфія Расіі і новага замежжа”. Яе змест быў уключаны ў склад дысцыпліны “Эканамічная і сацыяльная геаграфія замежных краін”. Такое аб’яднанне дазволіла ўвесці ў вучэбны план новую грамадска-геаграфічную дысцыпліну – “Агульная эканамічная і сацыяльная геаграфія”.

Адзначаныя змяненні ў прадугледжаным новым тыповым вучэбным планам пераліку вывучаемых дысцыплін і іх назве можна ацэньваць неадназначна. З аднаго боку, аб’яднанне некаторых дысцыплін дазваляе пазбегнуць дубліравання матэрыялу і адлюстроўвае сучасную тэндэнцыю інтэгрыравання фізіка-геаграфічных і грамадска-геаграфічных ведаў. Змяненне назваў асобных вучэбных дысцыплін таксама аб’ектыўна вынікае з неабходнасці адлюстраваць у вучэбным працэсе сучасныя тэндэнцыі ў развіцці грамадства і гаспадарчай дзейнасці людзей. Так, уведзенне ў вучэбны план дысцыпліны “Асновы эканомікі і тэхналогіі вядучых галін гаспадаркі” замест дысцыпліны “Тэхніка-эканамічныя асновы вытворчасці” абумоўлена тым, што аснову сучаснай гаспадаркі эканамічна развітых краін свету складаюць не галіны матэрыяльнай вытворчасці (прамысловасць, сельская гаспадарка), а шматлікія галіны сферы паслуг. Таму сучаснаму выкладчыку геаграфіі для разумення заканамернасцей тэрытарыяльнай арганізацыі гаспадарчай дзейнасці людзей неабходна валодаць грунтоўнымі ведамі не толькі па асновах эканомікі і тэхналогіі прамысловасці, сельскай гаспадаркі і транспарту, але і гандлю, турызму, адукацыі і іншых галін сферы паслуг. Ранейшая назва дысцыпліны не дазваляла ўключаць у яе змест такія матэрыялы.

З другога боку, уведзенае абмежаванне ў колькасці вывучаемых дысцыплін звужае магчымасці для паглыблення геаграфічных ведаў будучага спецыяліста педагагічнага профілю: у вучэбным плане практычна адсутнічаюць кампанентныя фізіка-геаграфічныя і галіновыя грамадска-геаграфічныя дысцыпліны. Усугубіла гэтую праблему і скарачэнне колькасці

дысцыплін вузаўскага кампанента і дысцыплін па выбару студэнта. За ўвесь перыяд навучання тыповымі вучэбнымі планамі па спецыяльнасці 1-02 04 05 “Геаграфія. Дадатковая спецыяльнасць” прадугледжана вывучэнне толькі дзвух дысцыплін вузаўскага кампанента і адной дысцыпліны па выбару ў складзе спецыяльных дысцыплін і па адной дысцыпліне ў складзе дысцыплін дадатковай спецыяльнасці. Пры гэтым, праўда, вышэйшым навучальным установам прадастаўлена права шырокага выбара такіх дысцыплін і абнаўлення іх пераліку.

Неад’емным элементам вучэбнага працэса ў падрыхтоўцы выкладчыкаў геаграфіі з’яўляюцца вучэбныя практыкі. Адукацыйныя стандарты і тыповыя вучэбныя планы новага пакалення захавалі практычна без змяненняў як пералік вучэбных практык па геаграфіі, так і аб’ём часу, які на іх адводзіцца. Выключэнне складае вучэбная практыка па тэхніка-эканамічных асновах вытворчасці, якая перастала быць самастойным відам практыкі. Змястоўна яна ўвайшла ў склад комплекснай практыкі па эканамічнай, сацыяльнай і фізічнай геаграфіі, пацягласць якой была павялічана з 2,5 да 3 тыдняў. Аднак захаванне саміх вучэбных практык не зняло праблему выбара месца і форм іх правядзення, што ў многім звязана з рознымі поглядамі адміністрацыі канкрэтных вышэйшых навучальных устаноў на ролю вучэбнай практыкі ў падрыхтоўцы выкладчыка геаграфіі. Як вынік, у многіх ВНУ геаграфічным кафедрам прапануецца адмовіцца ад выязднай маршрутнай формы іх правядзення (не гаворачы ўжо пра выезд за межы Беларусі) і засяродзіць усе віды практык у межах адной стацыянарнай базы. У сувязі з гэтым узнікла пільная неабходнасць ў распрацоўцы і зацвярджэнні на ўзроўні Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь “Палажэння аб арганізацыі і правядзенні вучэбнай (вучэбна-палявой) практыкі па біялагічных і геаграфічных дысцыплінах”, як гэта мела месца ў савецкі час.

Важным этапам рэалізацыі новых адукацыйных стандартаў першай ступені вышэйшай адукацыі па геаграфічных спецыяльнасцях з’яўляецца распрацоўка тыповых вучэбных праграм па спецыяльных дысцыплінах тыпавага вучэбнага плана. На дадзены момант зацверджаны тыповыя вучэбныя праграмы па дысцыплінах, вывучэнне якіх прадугледжана ў першы год навучання (першым і другім семестрах): геалогіі, картаграфіі з асновамі тапаграфіі, агульнаму землязнаўству, уводзінах у геаграфію. Вопыт распрацоўкі тыповых праграм паказвае, што складальнікі імкнуцца наблізіць змест прадугледжаных вучэбным планам дысцыплін да дасягненняў сучаснай геаграфічнай навукі. Аднак такое іх жаданне натываецца на нізкі узровень геаграфічнай адукацыі таго кантынгенту навучэнцаў, якія прыходзяць у ВНУ. Пры гэтым назіраюцца істотныя адрозненні ва ўзроўні падрыхтаванасці да засваення праграмнага матэрыялу абітурыентаў бюджэтай і пазабюджэтай форм атрымання вышэйшай адукацыі. Іх сумеснае навучанне ў складзе аднаго патоку і нават адной акадэмічнай групы вымушае выкладчыкаў нівеліраваць ўзровень выкладання дысцыплін, што, ў сваю чаргу, вядзе да зніжэння геаграфічнай адукацыі будучых спецыялістаў.

На дадзены момант усталявалася практыка, калі складальнікамі тыпавых вучэбных праграм па спецыяльных дысцыплінах з'яўляюцца выкладчыкі вядучых нвучальных устаноў адпаведнага профілю, што не зусім правільна. Неабходна прыцягнуць да распрацоўкі тыпавых вучэбных праграм кваліфікаваных спецыялістаў, якія маюць працяглы вопыт выкладання адпаведных дысцыплін, з іншых ВНУ рэспублікі, у якіх вядзецца падрыхтоўка студэнтаў па геаграфічных спецыяльнасцях.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ